

Виникла нова фігура, щоб вітати нас. Не школа чи новий метод, а сама Людина, чия справжня природа виявляється в її здатності до вільного розвитку. Велич Людини стала явною, а духовне пригноблення перестає мати до неї безпосереднє відношення, обмежувати її внутрішню роботу і обтяжувати душу.

Я вважаю, що будь-яка реформа освіти повинна спиратись на особистість людини. Сама людина повинна стати центром освіти, і ми не повинні ніколи забувати, що людина починає свій інтелектуальний ріст не в університеті, а від самого народження, і його слід стимулювати протягом перших трьох років життя з величезною інтенсивністю. Цьому періоду (більш ніж будь-якому іншому) вкрай потрібно приділяти найактивнішу увагу. Якщо ми будемо додержуватись цих правил, дитина, замість того, щоб обтяжувати нас, виявить себе як найвидатніше і найутішливіше диво природи! Ми опинимося обличчям до обличчя з істотою, яку більше не треба навчати як безпомічну, як порожнечу, що очікує наповнення нашою мудрістю; з істотою, чия гідність росте з кожним днем; істотою, що керується внутрішнім учителем, який слідує точному розкладу в роботі побудови великого дива Світу – Людини. Ми, вчителі, можемо тільки допомагати цій роботі. Ми стаємо свідками розвитку людської душі, появи Нової Людини, яка не буде більше жертвою подій, а завдяки ясності бачення зможе спрямувати і створити майбутнє людства.

Montessori M. The Absorbent Mind. – Oxford, England: Clío press, Cop. 1989. – Vol.1. – P. 13-17.

Марія Монтессорі

ПРО ПРИНЦИПИ МОЄЇ ШКОЛИ

(переклад з англійської В.Златопольського)

Коли дитина читає слова – на табличках, що лежать поряд з відповідними предметами, – ми це називаємо інтуїтивним читанням. Зазначимо, що вона їх може прочитати, навіть не знаючи шрифту, не знаючи букв. Магічна сила? Результат попередньої роботи з рухомим алфавітом? Ні. Інтуїтивне читання відбувається завдяки інтересу, що виріс у дитині, яка прагне проникнути в таємницю знака. Цей інтерес за своїм значенням рівний матеріалу. Якби на дві чаші терезів поклали алфавіт та інтерес до нього, вони виявилися б на одному рівні. Учитель повинен вдихнути в дитину цей інтерес і знати, як надалі його розвивати, розуміючи, що сила інтересу в дитини – природна і в кожному випадку індивідуальна. Як же дізнатися, запитаете ви, який інтерес дитини і який матеріал годиться для нього? Коли прийде час розпочати з нею щось нове?

Багато хто думає, що відповідь на ці запитання повинна виходити від учителя. Але це безвихідна ситуація! Як можна одночасно впоратися з такою кількістю дітей? Зараз психологи стверджують, що в одного вчителя не повинно бути більше 6-7 учнів, щоб увагу можна було приділити кожному. Такий напрям в освіті називають індивідуальним

методом. У мене інший погляд на цю проблему, оскільки фундаментальним нашим принципом не є навчання дитини як таке. Індивідуальність навчання полягає у створеному нами підготовчому середовищі, де дидактичний матеріал обирає не вчитель, а сама дитина. Індивідуальне навчання засноване на волі вибору дитини.

Запам'ятайте гарненько цю силу вільного вибору. Вперше на неї звернув увагу Декролі. Він вважав, що інтерес у дитини може вирости тільки на основі вільного вибору. Його метод заснований на „центрах інтересу”. Мій метод часто зіставляли з ним.

Справа в тому, що Декролі разом з центрами інтересу говорив і про те, що саме вчитель шукає загальний інтерес не тільки для всього класу, але й на весь навчальний період. Тобто ми бачимо старий підхід інструктажу учнів. По суті, учитель сам вибирає центри інтересу і на них будує свої вказівки учням.

Мій метод відрізняється і від індивідуального навчання, і від методу Декролі, хоча ключові слова одні: **індивідуальність та інтерес**.

Є ще один метод, що з'явився після мого перебування в Англії.

Його автор, мій колишній учень, назвав його методом „індивідуальної роботи”. Тут також є матеріал і вільний вибір. Але дітям надається право користуватися будь-яким матеріалом, вони можуть приносити його з дому. Головне, щоб дитина була зайнята матеріалом – неважливо, яким. У такій школі можна побачити підлогу, встелену усілякими матеріалами. Зайнято майже весь час дитини. Проте відсутній будь-який зв'язок між різними видами діяльності, і при цьому дитина не отримує культурного розвитку. Дитина переходить від речі до речі без жодного зв'язку з навчанням.

Згідно з нашим методом, культура формується через матеріал у дітей наймолодшого віку. Культура ця виражена

в систематичній індивідуальній роботі, що містить у своїй основі індивідуальний інтерес.

Усім відомий також метод Фребеля – найдосконаліший серед колективних методів, коли вчитель спрямовує колективну роботу всього класу. У методі Фребеля також використовується матеріал, проте його показує всьому класу вчитель на своєму столі, тоді як за партою у кожного такий самий. При цьому кількість однакових зразків повинна дорівнювати кількості дітей у класі. Учитель показує сам матеріал і як ним користуватися, кожна дитина копіює дії вчителя. Матеріал підібраний за якістю, формою, розміром і кольором і, звичайно, викликає інтерес. При навчанні за Фребелем діти проходять ручну працю, спів, заучують прості вірші.

Багато дидактичних матеріалів Фребеля я використовувала в своїй початковій роботі. Сьогоднішній же матеріал нашої школи заснований на безлічі виборів, які діти здійснюють самі по собі з великої кількості речей, що є в їх розпорядженні. Такий відбір привів мене до думки, що існує абсолютно визначена кількість матеріалів, достатніх для культурного розвитку дитини. Фундаментальним при підготовці матеріалу є вимога мати в класі тільки один зразок певного типу. У багатьох школах учителі, повернувшись із наших курсів, хочуть мати два повні комплекти матеріалу, а деяких його частин навіть по три-чотири. Але стає очевидним, що дисципліна тим самим послаблюється. Якщо ж скоротити кількість зразків, дисципліна повернеться.

Усе в нашій школі ґрунтується на показаному дітьми. Ми йшли за дитиною, і вона підказала нам, як організувати і побудувати школу, скільки дітей повинно бути в одній групі. Ми вважаємо, що найкраще, якщо їх буде 30–40 або навіть більше. Це залежить від можливостей учителя. Коли дітей менше 25, показники знижуються, а в класі з 8 дітей позитивних результатів взагалі важко досягти.

У більшості шкіл в одному класі вчать діти одного віку. Їх програма на цьому віці і базується. Досвід відсторонив нас від цього загального правила. У нашій школі ми прагнемо різновіковості і, принаймні, в 3 роки. Таку вимогу висуває життя: як у сім'ї, де діти і трьох, і п'яти, і шести років. Логіка природи!

Де б наш метод не розвивався, скрізь очевидним є зв'язок між шкільним і дошкільним навчанням. Одним із секретів цього є відкриті двері. Наші діти вільно переміщуються з кімнати в кімнату, потрапляючи туди, де займаються більш старші. На заняттях звичайної школи це спричинило б жахливий безлад. Уявімо: 4–5 учителів, що надміру напружують свій голос, намагаються щось пояснити, сказати, обґрунтувати. І як дітям розібратися в тому, що хоче сказати їм учитель. Усі розуміють, що двері в звичайній школі треба тримати замкненими: адже якщо дітям, які весь час нудьгують, дати свободу, вони зникнуть – підуть гуляти вулицями або бродити по саду, і вчитель може опинитися наодинці.

Якщо ви спробуєте порівняти стару школу із замкненими дверима з організацією нашої школи, то різниця здасться вам неймовірною. Вона допускає абсолютно різні взаємостосунки, атмосферу й організацію. Ви можете запитати: як же діти однієї групи вільно спілкуються з іншою? А через ці самі відкриті двері! Я пам'ятаю одну дитину, яка хотіла запозичити лічильні палички з іншої кімнати, але не могла за один раз перенести більше від однієї. Їй доводилося кілька разів входити і виходити, кожного разу ретельно і безшумно відчиняючи і зачиняючи двері. І діти, які в цей час були зайняті роботою, не звертали уваги на людину, яка ходила туди-сюди.

Одне із вдалих досягнень сучасної архітектури – перегородки між класами, виконані у вигляді низьких, на рівні дитячих голів, стін.

Учитель може спостерігати за всіма дітьми відразу. Іноді, щоб зробити кімнату більш барвистою, використовують штори. Ці низькі стіни можуть слугувати підставками для ваз для квітів і вазонів з кімнатними рослинами. Одна із шкіл у Римі була у формі півкола. Це була простора будівля, що вміщала 150 дітей від 3 до 6 років. Підлога в амфітеатрі була розділена на різні приміщення низькими стінами, дверей не було зовсім. Оскільки стеля була висока, ми побудували уздовж стіни вузький балкон і використали його для слухачів курсів і гостей. Єдине, чого ми просили від спостерігачів, – тиші. Було дуже гарно дивитися на 150 дітей, що працюють, де між кожними двома групами проходять довгі лінії рослин, кольорів і акваріумів із золотими рибками. П'ять елегантних пань, іноді з помічниками, тихо ходять посеред працюючих дітей або стоять і спостерігають. Іноді діти звертаються до них із запитаннями.

Які наслідки такої свободи, де у дітей не тільки свобода вибору, але й свобода пересування? Проводячи численні експерименти, ми помітили, що в ситуації свободи дитина шукає і займає за своїм бажанням якесь певне місце. Мабуть, людській натурі притаманна потреба у власному будинку, притулку. „Мені потрібно хоч трохи місця, щоб назвати його своїм”. Тому в наших школах є маленькі стінні шафки, де у кожної дитини своя скринька, де вона може берегти усе, що їй захочеться.

Цікава річ – це прагнення дітей до порядку! Вони хочуть, щоб речі стояли на одних і тих самих місцях, вони беруть матеріал, працюють з ним у саду, а потім ставлять на полицю точно на те ж місце, звідки взяли. Свобода пересування розвиває в людині нагайну потребу до фіксації місця. От чому дитина, покидаючи клас, не тікає на вулицю, а ходить по інших групах і бачить, що цікаві речі продовжують ся.

У Голландії я спостерігала маленьких дітей, які були зі старшими, і бачила, як вони починають цікавитися

матеріалом, дуже складним для них. Виявляється, маленька дитина в змозі вивчити набагато більше, ніж ми могли б припустити. Я бачила також, як старші діти іноді поверталися в кімнати молодших у пошуках діяльності і брали старі вправи. Їм не вистачало ясності в своїх нових вправах. Діти вчать один в одного і тому ростуть і розвиваються.

Ви не можете собі уявити, наскільки добре молодший вчиться у старших, наскільки терплячий старший до труднощів молодшого. Немає нічого, що примусило б вас пізнати що-небудь краще, ніж навчити цього іншого, особливо, якщо самі ви знаєте предмет недостатньо досконало. Адже робота іншого виступає як контроль помилок і спонукає отримати більше знань.

Усе це наштовхує на думку, що існують градації психічного розвитку, і різниця між дитиною і дорослим така велика, що дорослий може надати маленькій дитині допомогу набагато менше, ніж той, хто ближче до неї за віком. Тому говорять: „Щоб зрозуміти дитину, треба самому бути дитиною”. Різний вік у школі – велика підмога для вчителя.

Отже, головне, що ми повинні пам'ятати.

Перше – це інтерес дитини, який приводить її до зосередження на навчанні. По-друге, співпраця дітей, неопціма база якої – різновіковість. По-третє, існування людського інстинкту автономності, який приводить до дисципліни і порядку. І все це основи організації школи мого напрямку.

*Монтессори М. О принципах моей школы. –
Индия, 1942 // Учительская газета. –
1992. – 4 сентября.*

Маріо М. Монтессорі

МИНУЛЕ, СЬОГОДЕННЯ І МАЙБУТНЄ

*(звернення онука Марії Монтессорі
до Ірландського Монтессорі-товариства
з нагоди 75-річного ювілею АМІ)*

(переклад з англійської А. Іванова)

Моя бабуся неодноразово хвалила Ірландське Монтессорі-товариство як одне із найзразковіших товариств, що мають її ім'я. Для мене дійсно висока честь і велика радість – бути знову запрошеним для участі в святкуванні знаменної річниці руху Монтессорі.

Вперше це було в 1970 році, у 100-річну річницю Марії Монтессорі; зараз – це Діамантовий ювілей АМІ. Перший ювілей стосувався людини, другий – її роботи. Звичайно, перше і друге нероздільне. Проте сьогодні я хотів би особливо висвітлити всю доцільність і сучасність АМІ для тих із нас, хто розуміє всю новизну і глибину її внеску в краще розуміння людського буття; для тих, хто хотів би продовжувати її роботу, розвивати її далі відповідно до дуже чітких вказівок самої Марії Монтессорі, даних нею для того, щоб ми керувалися ними.

Безперечно, Марія Монтессорі завоювала світову славу як педагог. Проте це не пояснює того, чому її ініціатива, заснована на спостереженнях за поведінкою маленьких